

Sugriauta vaikystė. Vaikus pražudžiusios akcijos Kauno gete

Muziejininkė Greta Ščeliokaitė

Žodis *akcija* (lot. *actio* – veikimas) apibrėžia organizuotą veiklą, kai siekiama politinių, diplomatinių tikslų. Kita reikšmė – vertybinis popierius. Šnekamojoje kalboje sakydami *akcija*, dažniausiai turime omenyje nuolaidas, taikomas prekybos centruose. Tačiau nacistinės Vokietijos okupacijos metais *akcija* buvo brutalus susidorojimas siekiant naikinti mases. Mases, kurios, okupantų supratimu, nenusipelnė gyventi.

1941 m. spalio 24 d. į Kauno getą įriedėjo juodas gestapo automobilis. Iš jo išlipo gestapo vado pavaduotojas hauptšturmfüreris Šmicas kartu su hauptšarfiureriu Helmuntu Rauka. Jų pasirodymas gete pasėjo nerimą. Ypač keistas buvo jų elgesys: pasisukioję gete, valandžiukę pasidairę po Demokratų aikštę gestapininkai išvažiavo, netgi neužsuko į Seniūnų tarybą.

Spalio 25 d. Helmuntas Rauka grįžo į getą lydimas kito gestapo karininko. Per daug nieko neaiškinęs pareikalavo, kad Seniūnų taryba savo vardu paskelbtų gete įsakymą – t. y. spalio 28 d. 6 val. ryto visiems gyventojams, nepaisant amžiaus ir lyties, susirinkti Demokratų aikštėje. Rauka tik pridūrė, kad nori padidinti maisto davinį dirbantiesiems (mat reikia didinti darbo našumą), o nedirbantieji turės pasitenkinti esamu daviniu. Kad didesnis davinys patektų būtent tiems, kam skirtas, nedirbančiuosius planuojama perkelti į Mažąjį getą. Tai buvo ne pirmas kartas, kai Tarybai į akis buvo meluojama, tad persigandę nariai suglumo ir nežinojo, kaip elgtis.

Spalio 26 d. Taryba kreipėsi į vyriausiąjį rabiną Abraomą Berą Šapirą prašydami patarimo: ar ji turėtų skelbti įsakymą? Rabinui tai buvo išties sudėtingas klausimas. Jis jautė didelį nerimą ir paprašė daugiau laiko pagalvoti. Šapiras visą naktį praleido prie savo išmintingų knygų. Ir iki ryto neradęs atsakymo jis paprašė dar trupučio laiko. Pagal Raukos reikalavimą įsakymas jau turėjo būti pakabintas. Galiausiai 11 val. Šapira tarė radęs atsakymą:

Tokiais atvejais, kalbėjo jis, kai piktadariškas įsakas grėsė visai žydų bendruomenei, o tam tikru poelgiu dalį bendruomenės galima buvo išgelbėti, vadovai privalėjo pasitelkti visą drąsą, imtis atsakomybės ir išgelbėti tiek gyvybių, kiek įmanoma.

Spalio 27 d. gete buvo iškabintas įsakymas jidiš ir vokiečių kalbomis – kad spalio 28 d. 6 val. ryto visi gyventojai, be jokių išimčių, privalo susirinkti Demokratų aikštėje grupėmis pagal šeimos galvos darbo vietą. Kad draudžiama rakinti namus. Kad kiekvienas, rastas namuose po 6 val. ryto, bus nušautas.

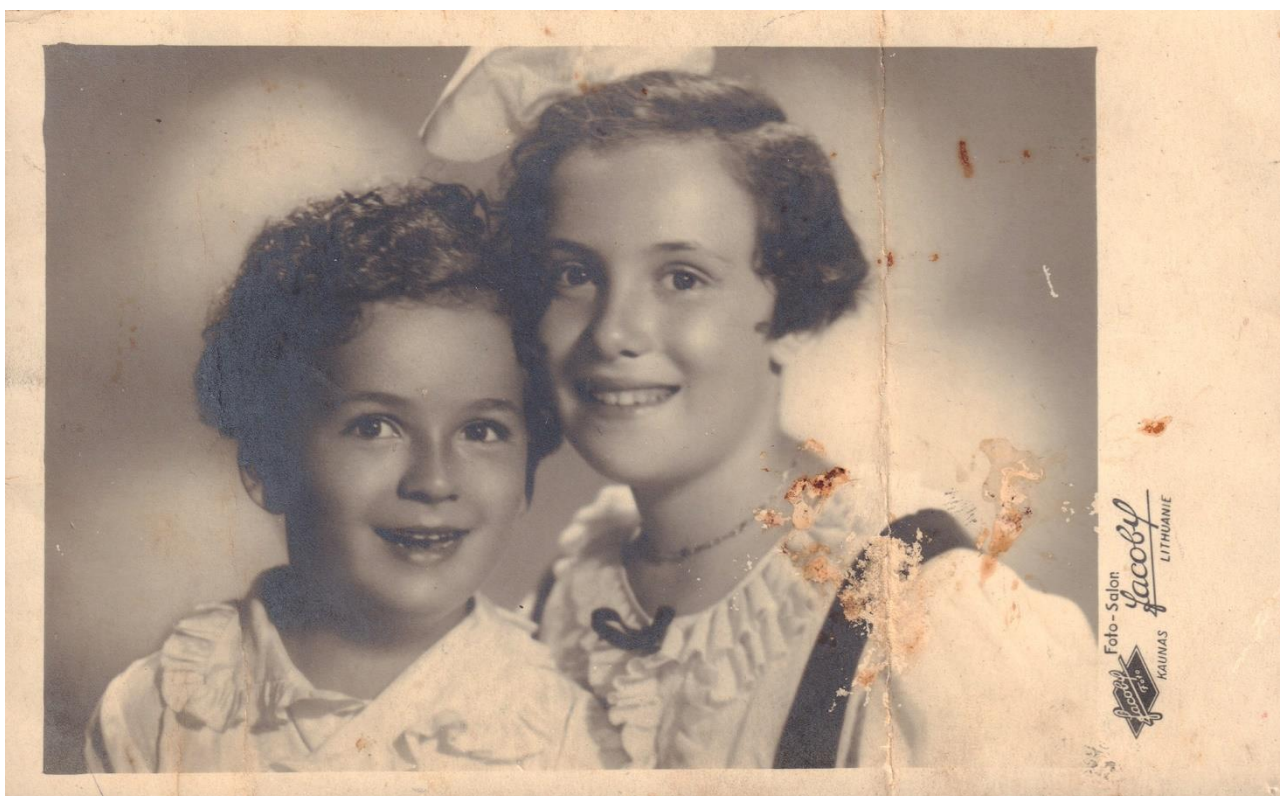
Getą sukaustė baimė. Gyventojai jau buvo regėję *akcijų*, dar daugiau nerimo sukėlė gandai apie kasamas tranšėjas prie IX forto. Būti naudingam reichui, regėjosi, kaip vienintelis išsigelbėjimas. Dirbantieji ruošė Jordano pažymėjimus. Vienišos moterys ieškojo viengungių, galinčių jas apginti. Vienišos motinos ieškojo savo vaikams tėvų. Vargu ar tą naktį gete kas nors sudėjo bluostą.

Spalio 28-ąją visi prisimena daugmaž vienodai. Prisiminimuose skiriasi tik tai, ar tą dieną lijo, ar visgi snigo. Toliau visi liudininkai prisimena tą patį: gedulingas minias, plūstančias į Demokratų aikštę. Visi prisimena laukimą, nes budeliai pasirodė tik 9 val. ryto. Prisimena verkiančius vaikus ir iki pat kaulų besiskverbiantį šaltį. Alpstančius vyresnius. Troškulį ir baimę. Ir Rauką, stovintį ant pakylės it kokį dirigentą, mojuojantį tai į dešinę, tai į kairę.

Spalio 29 d. gete nebuvo nė vienos trobelės, kurios gyventojų vienaip ar kitaip nebūtų palietusi vakarykštė selekcija. Holokaustą išgyvenęs Jochananas Fainas vėliau savo atsiminimuose dalinsis:

Kitą rytą po akcijos prabudau saulei tekant, anksčiau nei paprastai, ir išgirdau iš toli atsklindantį automatų tratėjimą. Atsikėliau ir, neradęs tėvo lovoje, išėjau į lauką. Tėvas stovėjo kieme. Priėjęs arčiau pamačiau, kad jis verkia. Iki tol maniau, kad verkia tik vaikai. Jis man paaškino, kad šūviai, kuriuos girdime, žudo mūsų brolius. Nenorėjau tuo tikėti. Jis parodė ilgą žmonių koloną, nusidriekusią už geto tarp kalvų. <...> Žudynės truko visą dieną. Begalinėje laukiančiųjų savo mirties eilėje buvo ir tėvo sesuo.

Tą dieną Kauno IX forte buvo sušaudyta 9 200 žydų: 2 007 vyrai, 2 920 moterų ir 4 273 vaikai.

Doros ir Giršos Kaganų dukterys Iza ir Fira. XX a. 4 deš. Kaunas. Kartu su tėvais nužudytos 1941 m. spalį Kauno IX forte. Kauno IX forto muziejaus rinkiniai (KDFM 14198)

Didžioji akcija privertė gyventojus baimintis kiekvieną dieną. Kasdienybe tapo stovėti ant gyvybės ir mirties slenksčio. Dalis geto gyventojų suprato, kad

getas reiškia pražūtį. Nerimą dėl ateities aprašė Holokaustą išgyvenęs Mironas Ginkas:

Po Didžiosios akcijos visiems atsivėrė akys. Niekas nebetiki gandais apie darbo stovyklas. Tapo aišku, kad mūsų laukia tas pats galas. Devintame forte ar kitur – visiems vienodas galas. Tik nežinia kada – po kiek laiko ar rytoj, ar net dabar, šią akimirką.

Tačiau tik nedidelė dalis gyventojų suskubo bėgti iš geto iškart po *Didžiosios akcijos*. Kadangi naciai laikė getą esant *išvalytą nuo nereikalingų elementų*, kurį laiką masinės žudynės baigėsi. Getas paniro į savotišką stagnacijos periodą. Tačiau ne visi sutiko ramiai laukti savojo likimo. Gete pradėjo sklandyti gandai, kad kai kuriems pavyksta pabėgti ir pasislėpti mieste. Taip pat pasigirdo kalbų apie tėvus, kurie savo užmigdytas atžalas ryžtasi išnešti bulvių maišuose ir atiduoti auginti katalikams.

1942 m. liepos 24 d. gete paskelbta, kad nėštumas yra draudžiamas. Kiekvieną nėštumą privaloma nutraukti. Nuo rugsėjo turėjo būti draudžiama gimdyti. Tačiau moterys vis tiek gimdydavo, tik gimusių vaikų neregistruodavo. Kadangi vaikai buvo už įstatymo ribų, tėvams teliko juos slapstyti. Geriausia – už geto ribų. Vienas iš tokių pavyzdžių buvo Leibo ir Tircos Bassų dukters gimimas Kauno gete 1942 m. sausio 26 d. Rut buvo vos devynių mėnesių, kai ją atidavė katalikų šeimai iš Marijampolės. Jadvyga ir Alfonsas Babarskiai šiltai priėmė Rut (Rūtą) ir augino ją iki trylikos. Rut visą likusį gyvenimą palaikė santykius su savo gelbėtojais.

Jadvyga Babarskienė su savo vaikais. 1955 m. Kaunas. Iš kairės: iš Kauno geto išnešta ir išgelbėta Rut Bass (Basaitė-Babarskytė-Glikman), Alius ir Danutė. Kopija. Autorius nežinomas.
Kauno IX forto muziejaus rinkiniai (KDFM PF 14155)

1943 m. lapkričio mėnesį Kauno getas tapo koncentracijos stovykla. Vadovavimą perėmė SS būrys, apsauga dar labiau sugriežtėjo. Dalis gyventojų buvo išsiųsti į Aleksoto ir Šančių darbo stovyklas. Panašiu metu gete pasklido gandas apie Šiaulių gete įvykdytą vaikų akciją. Daugelis tėvų, kurie vis dvejojo, dabar ėmėsi aktyviai ieškoti, kur paslėpti vaikus. 1943 m. gruodžio 14 d. tokiu vaiku tapo ir Ariela Abraivič-Sef. Jos tėvas Jakobas Abramavičius suleido vaikui migdomųjų ir apsirengęs valstietiškais rūbais paliko mažylę ant vaikų namų slenksčio. Prie maišo, kuriame gulėjo Ariela, buvo prisegtas raštelis:

Esu netekėjusi motina, negaliu rūpintis savo dukra. Prašau priimti mano dukterį Bronę Mažilytę jūsų globon.

Tai buvo mergautinė Arielos mamos pavardė. Tik vėliau Jakobas Abramavičius susisiekė su Petru Baubliu ir nurodė tikrąjį mergaitės vardą. Ariela išgyveno Holokaustą dėka tėvų ryžto ir sumanumo, taip pat ir gerų žmonių, sutikusių jai padėti, valios: Petro Baublio, Julijos ir Vlado Dautartų bei kitų prisidėjusiųjų.

1944 m. kovo 27 d. gete per garsiakalbius pasigirdo itin garsi muzika. Tačiau tai nieko šventiško nežadėjo. Kauno geto kalinių atsiminimuose ši diena viena juodžiausių per visą nacistinę okupaciją. Į getą įsiveržę esesininkai atiminėjo iš motinų vaikus iki 12 metų ir mėtė juos į sunkvežimius. Besipriešinančios motinos buvo daužomos šautuvų buožėmis ar užpjudomos šunimis. Kartu su vaikais buvo surenkami ir senoliai. Visu garsu leidžiama muzika skirta tam, kad užgožtų gete vykstantį košmarą. Jochananas Fainas tuo metu buvo keturiolikos, tačiau, atsižvelgiant į tuometinį mitybos racioną ir gyvenimo sąlygas, buvo mažesnis ir liesesnis nei būdinga jo amžiui. Jochananas prisimena *Vaikų akciją*:

Mačiau, kaip kokių dešimties metų berniukas nešasi ant savo rankų poros metų broliuką, kaip juos abu smūgiais ir spyriais kareiviai sugrūda į autobusą. Tai buvo visuomeninio transporto autobusas, tik baltai uždažytais langais. <...> Nuo siaubingo motinų ir vaikų klykimo plyšo galva, plyšo širdis.

Vaikų akcija tęsėsi dvi dienas, po jų getas paniro į septynių dienų gedulą. Apie 1,7 tūkst. vaikų ir senelių likimas nėra tiksliai žinomas. Manoma, kad jie buvo išvežti į koncentracijos stovyklas Lenkijoje. Vaikams likti gete tapo ypač pavojinga. Jie turėjo nebeegzistuoti. Grėsmę kėlė ne tik kareiviai, bet ir savi – juk kiekvienas, išgyvenantis skausmą ir apakintas pavydo, gali įskusti.

Tuo metu getą paliko ir Jochananas Fainas. Jo jau laukė Paulavičių šeima Panemunėje. Jonas Paulavičius karo metais priglaudė ir rūpinosi net 16 asmenų, iš kurių 12 buvo žydai.

Tokiomis dienomis, kai minime *Didžiąją akciją* ir pagerbiame žuvusias aukas, pergalvoju apie žmogiškumą ir visišką nužmogėjimą. Kartais kiek naivokai bandau pasiguosti, kad pasaulis mokosi iš istorijos. Prisimename ir neleisime pasikartoti. Tačiau dienų, kai rašau šiuos žodžius, fone ši tema tampa dar aktualesne. Dienų, kai Izraelyje brutaliai žudomi nekalti vaikai, kai Ukrainos vaikai prievarta atskiriami nuo tėvų ir išvežami į raudonosios teroristės gilumą. Tomis dienomis vienintele viltimi tampa tie, kurie neleidžia žvėriškumui įsigalėti. Žmonės, kurie neužsimerkia prieš kito skausmą.